

Verseny, rugalmasság, átjárhatóság

BESZÉLGETÉS SZELÉNYI IVÁNNAL AZ AMERIKAI EGYETEMI
VILÁGRÓL ÉS AZ EURÓPAI BOLOGNA-REFORMRÓL

”Anélkül, hogy valaki különösebben foglalkozna nemzetközi összehasonlító kutatásokkal, egyszerű mozilátogatóként is észreveheti, hogy az Egyesült Államok társadalmában a felsőoktatási intézmények milyen kulcsfontosságúak. A college-ok, a diákegyletek, az elhelyezkedés után megmaradó kapcsolati hálók fontos és a közgondolkodásban természetesen benne lévő motívumai az amerikai mindennapoknak. Ugyanakkor az amerikai felsőoktatásban nagy vita zajlik arról, hogy az egyetemi rendszer a korábbiakhoz hasonló szinten tölti-e be a társadalmi funkcióját.”

F.M.: Hogyan látja Professor Úr ezt a helyzetet? – Úgy is kérdezem, mint az egyik élitegyetem, a Yale professzorát, és úgy is, mint társadalomkutatót.

SZ. I.: Az amerikai felsőoktatás struktúrája hosszabb, majd hogyan nem évszázados folyamat során alakult olyanná, amilyennek most ismerjük, és ebben a társadalom elvárásainak közvetlen hatása volt. Igen lényeges elem, hogy az amerikai oktatási rendszert nem egy központi állami akarat hozta létre, hanem a helyi közösségek önszerveződésének volt az egyik eredménye, ennek igényei jelentek meg a formálódásában. Például a felsőoktatási intézmények juttatásként gyakran földet kaptak, nemcsak azért, hogy saját épületeik legyenek, hanem a gazdálkodásra is. Később a szakmai közösségek is, for-

mális vagy informális módon, de nagyon erősen hatottak a felsőoktatási szerveződésekre. A legfontosabb azonban, hogy az innovációra, változásra, adaptivitásra épülő amerikai gazdaság és egyéni-közösségi élet igényei módosították az európai rendszer alkalmazását és vitték a rendszert a jelenleg ismert, rugalmas és átjárható struktúra irányába.

Itt az egyetemek első négy esztendeje általános jellegű és kevésbé szakosodott. Ez sem volt mindig így, de a XIX. század második felében a magukra inkább adó orvosi vagy jogi karok kezdték megkövetelni, hogy az emberek college-ot végezzenek, tehát egy négyéves általános kiképzés után kerüljenek csak hozzájuk. Ebben a négy évben valóban egy teljesen általános ismeret-szajtatítás folyik, azonban az

Szelényi Iván

ezt követő szakmai képzések rendkívül erősek. Az itt tanuló diák mintegy 2-3 esztendő alatt magas szintű szakképzettséget kaphat, akár mint közgazdász, akár mint jogász, akár mint orvos.

Ugyanakkor, mivel az egyetem első négy éve általános volt, ez egy teljesen átjárható rendszer. Azt hiszem, ez az,

ami az amerikai felsőoktatást a legvonzóbbá teszi: a négy év college után majdnem mindegy, hogy valakinek mi volt a fő szakja, utána bárhova mehet. Tehát ha english major volt, attól még nyugodtan mehet orvosi egyetemre, attól még miért ne lehetne közgazdász... akárki lehet belőle.

F.M.: Európából gyakran az a kritika fogalmazódik meg, hogy a college voltaképpen a rendkívül rossz amerikai közoktatás pótléka.

SZ. I.: Nem teljesen ok nélküli ez a kritika. Amerikában vannak nagyon gyenge középiskolák, és valóban, különösen az állami középiskoláknak egy része olyan gyenge oktatást ad, hogy szükség van egy, a középiskola utáni általános képzésre. Ugyanakkor azt se feledjük el, hogy Amerikában vannak nagyon kiváló középiskolák is, a magánközépiskolák nagyon színvonalasak. Egy jó bentlakásos magángimnázium New Englandben olyan, mint amilyen egy XIX. századbeli kollégium volt Magyarországon. Úgyhogy nem szabad nagyon leegyszerűsíteni a képet, hogy az amerikai college az pusztán azért van, mert a középiskola igen gyenge.

Legalább ilyen fontos funkciója ennek a képzési szintnek, hogy a tudományok fejlődésével ma már a középiskola végére egyszerűen nem kap az ember elegendő ismeretet, általános ismeretet matematikából vagy természettudományokból. Tehát szükség van középiskola utáni képzésre is.

A másik lényeges feladata a college-nak, hogy manapság 18 éves korban egy kissé korai a szakmaválasztás időpontja. Már amikor én 18 éves lettem, ami nagyon régen volt, akkor is problémát okozott, hogy rögtön szakmát kellett választani a gimnázium után. Ma ez még nehezebb. A college négy évével mindez kitolódik, és így a munkaerőpiacra kiforrottabb döntések után lépnek be a fiatalok. (Persze azt se hagyjuk figyelmen kívül, hogy ez egy hasznos módja a munkanélküliség kitolódásának is...)

Tehát a korai szakosodás elkerülése és az átjárhatóság, rugalmasság az a két fontos jellemzője az amerikai rendszernek, ami ma mintegy modellé teszi ezt a struktúrát világszerte.

F.M.: Az európai, illetve hazai Bologna-folyamat erre próbál választ adni?

SZ. I.: Igen, ennek az átvételével kinlódnak az európai egyetemek, a magyarországi egyetemek is: a bolognai rendszer bevezetésével. Óriási az intézményi ellenállás azzal szemben, hogy az első négy év vagy az első három év ilyen általános legyen. Ahogy követtem, így van ez Magyarországon esetében, és ahogy hallom, ugyanez történik Németországban, Franciaországban és Olaszországban is. Továbbra is túl korai a specializáció, tehát az egyetemen ma is szociológusként vagy portugál szakosként vesznek

föl valakit, és a bachelor's degree-nek az első három esztendejében már túlzottan specializált képzést kap, utána pedig már a mesterfokozat szintjén sem mehet máshova, csak portugál szakra.

F.M.: A szakmai hatásokon túl a college-rendszer szocializációs szerepe hogyan érvényesül?

SZ. I.: Társadalmilag is rendkívül fontos funkciót tölt be a college négy esztendeje. A fiatalok ekkor válnak felnőtté, hiszen elköltöznek otthonról. A college-ok általában bentlakásosak, ott diákközösségek alakulnak ki. Az embereknek az egyetemmel kapcsolatban eléggé emocionális hozzáállásuk alakul ki, itt kezdődik el a szellemi életük és alakul ki a politikai identitásuk.

F.M.: Milyen változást tapasztalni az amerikai felsőoktatásban?

SZ. I.: Én általában úgy tapasztalom, hogy ez egy jó, de nagyon drága rendszer; a költségek rendkívüli mértékben növekedtek. Az egyetemi tandíjak emelkedése évtizedek óta gyorsabb az inflációs rátánál.

Azt mondhatnám, hogy volt egy tőzsdei luftballon, ami kipukkadt 2000-ben. Volt egy ingatlanpiaci luftballon, amely éppen most, az elmúlt években vagy ebben az évben kezdett kipukkadni. Az az érzésem, hogy van egy ilyen egyetemi luftballon is.

Néhány konkrét szám: ahhoz, hogy valaki mondjuk egy bachelor's degree-t, egy alapfokozatot szerezzen a

Harvardon és a Yale-en, egy szülőnek nagyjából és egészében bele fog kerülni mondjuk 350–360 000 dollárjába. Azért olyan sokba, mert ahhoz, hogy bekerülhessen a Harvardra vagy a Yale-re, a gyereket valószínűleg magánközépiskolába kell járattatni. A bentlakásos magánközépiskola mintegy 150–160 000 dollárba kerül négy év alatt. Utána az egyetem egy másik 200 000 dollár kiadással jár. Most képzeljük el, hogy valakinek három gyereke van. Itt egy egymillió dolláros beruházásról beszélünk. És ráadásul még hozzátenném, hogy ez egy olyan egymillió dolláros beruházás, amelyik csak alapfokozatot, diplomát ad, állást még nem. Viszont ennek révén a fiatal bekerülhet egy jó egyetemi programba, és utána már viszont átérülhet ez a humántőkebefektetés.

Még súlyosabbá teszi ezt a problémát, hogy az állami egyetemeken is ezen az úton járnak. Például amikor az én gyerekeim egyetemre jártak Amerikában a nyolcvanas években – mind állami egyetemre jártak, például Wisconsinban –, olyan jelentéktelen volt a tandíj, hogy észre sem vettem, mert pár száz dollárt kellett befizetni beiratkozás-kor. Ma az éves tandíj már egy állami egyetemen is 8–10 000 dollár az államban lakók számára. Egy másik államból odajövők számára viszont már 25–30 000 dolláros tandíjról van szó, egyetlen évben.

Hadd tegyem még ehhez hozzá, hogy az átlagjövedelem Amerikában 60–70 000 dollár körül van.

Ez egy igazi társadalmi probléma, mégpedig elsősorban a középosztály szempontjából. A szegényebb sorsú családok gyerekei számára mindig is voltak állami, magán- és egyetemi ösztöndíjak, azonban a költségek emelkedése már a magasabb jövedelműeknek is követhetetlen, miközben ők nem részesülhetnek ilyen támogatásban. A Harvard élen jár ennek a felismerésében azzal, hogy lehetővé tette a pénzügyi támogatást olyan szülőknek is, akiknek a jövedelme 180 000 dollárig is fölmehet egy évben. Teljesen ésszerű, mert valóban van, akinek számít. A Yale nemrég jelentette be, hogy indexálni fogja az egyetemi tandíjat az inflációhoz, vagyis a tandíj emelkedése nem lehet gyorsabb, mint az infláció emelkedése. Ezt már régen meg kellett volna tenni.

F.M.: A költségnövekedés miképpen hatott az amerikai felsőoktatás társadalmi mobilitást erősítő jellegére? Logikusan az következne, hogy beszűkítette.

SZ. I.: Erről nagy viták zajlanak. Nem egészen egyértelmű, hogy mi történik, mert mindezzel párhuzamosan az egész felsőoktatási rendszer éppen tágulóban volt. Egyre nagyobb arányszámban kerülnek be valamiféle college-ba a diákok. Természetesen mindez roppant differenciált,

hiszen hatalmasok a horizontális különbségek, költségekben is. Vannak community college-ok, amik továbbra is nagyon kevés pénzbe kerülnek, és vannak elitegyetemek. Az amerikai rendszer átjárhatóságában az is szép, hogy ha egy kétéves community college-ban (ami nem nagyon különbözik egy általánosabb emelt szintű szakmunkásképzőtől) valaki nagyon kiválóan produkál, akkor két év után még átmehet egy tisztas egyetemre, és ott akár folytathatja a harmadik évben is. Úgyhogy a társadalmi reprodukciós hatás többemű, nem csak a tandíjak befolyásolják, mert egyrészt az egész felsőoktatási rendszer növekedett, másrészt Amerikában az általános társadalmi mobilitás a meghatározó. Tény azonban, hogy az elitegyetemeken az adatok a társadalmi reprodukció erősödését mutatják. Egyébként hadd mondjam még azt is, hogy érdekes módon nem annyira az egyetembe belépéskor vagy az egyetemi tandíjak miatt erősödik, mert az ösztöndíjrendszerrel ezt korrigálják, hanem a középiskolai szinten zajlik a szelekció, pontosabban az osztály szerinti társadalmi reprodukció.

Az elit-középiskolákba járóknak sokkal nagyobb az esélyük, hogy bekerülnek a Harvardra vagy a Yale-re, mert sokkal magasabb szintű képzést kaptak, és a standardizált egyetemi felvételi teszteken sokkal jobban sze-

repelnek. A beszűkülés ezért inkább a vezető egyetemeken tapasztalható, nem a rendszer egészében.

F.M.: A magyarországi kutató-sok is azt mutatják, hogy itthon már a középiskolában elkezdődik ugyanez a szelekció és ugyanez a reprodukciós hatás. Itt még nem annyira a tandíjak alapján (bár ez a motívum egyre inkább megjelenik a magánintézményekben is), hanem sokkal informálisabb módokon válogatják ki a diákokat az elit-középiskolák. Nem a pénz dönt, hanem inkább a pozicionális vagy kapcsolati tőke, hogy ha jól érzékelem.

SZ. I.: Azt gondolom, a világ olyan irányba megy, hogy a kapcsolati tőkének még nagy jelentősége van, de egyre inkább kifejeződik pénztőkében is. Nyilván Magyarországon és Európában is ez történik. Az egyetemek is kezdenek differenciálódni, és az egyetemeken is bevezették a tandíjakat, bár ez inkább még csak szimbolikus, de hát tudjuk, hogy hova vezet. Ez az első lépés abba az irányba, ahol Amerika van, és előbb-utóbb nyilván a középiskoláknál is így zajlik majd.

F.M.: Ha szociológusként rávetíti mindezt a magyarországi helyzetre, különösképpen a hátrányos vagy leszakadó rétegek tekintetében, ami sajnálatosan sok embert érint, akkor ez az angolszász típusú átalakulás, amit Bologna-rendszernek hívunk, miképpen hat majd a mobilitásra, a szegényebb, a társadalom alsó harmadába, felébe tartozó fiatalok, gyerekek életesélyeire?

SZ. I.: Egyrészt sokat lehet korrigálni az ösztöndíjrendszerral, hiszen lehetséges és szükséges is, hogy az egyetemek a hátrányos helyzetben levőket valamiféle pozitív diszkriminációval támogassák. Ez politikai harc kérdése, de gondolom, idővel így vagy úgy kialakul.

Amerikában is erősen vitatott, hogy ez mennyire pusztán etnikai alapú legyen, vagy mennyire osztályalapúnak is kell lennie, esetleg inkább osztályalapúnak kell lennie, mint etnikainak. Magyarország kapcsán nyilvánvaló, hogy a cigányság esetében szükség van egy agresszív oktatáspolitikára, amelyik valami módon a roma gyerekeket bejuttatja a jó középiskolákba, és igyekszik biztosítani, hogy a romák megfelelő arány-számban legyenek jelen az egyetemeken is. De hát mivel a roma népesség egy aránylag kis népesség, még nyomatékosabban egy osztályszempontú pozitív diszkriminációra van szükség, és megfelelő ösztöndíjrendszerre.

Van egy másik dolog, amit viszont megjegyeznék, és ez már nemcsak az oktatásügyre érvényes, hanem általában a nagy elosztási rendszerekre, például az egészségügyre is. Az a furcsa helyzet alakult ki a volt szocialista országokban, hogy míg a gazdaság átalakulása lényegileg befejeződött – egészen tűrhetően működő piacgazdaságok vannak, még ha gazdaságpolitikai hibák

miatt időnként tapasztalunk is visszaeséseket vagy problémákat –, a nagy elosztási rendszerek: az oktatásügy, az egészségügy, a tudományos kutatásnak a rendszere lényegileg megmaradt államszocialistának. Úgyhogy most tulajdonképpen az egész régió válsághelyzetben van, mert meg kell próbálnia átalakítani ezeket. Jelenleg a struktúra inkonzisztens: van egy tőkés módon működő gazdaságunk és egy szocialista módon működő szociális intézményrendszerünk.

Azok az országok, amelyek az Európai Unió tagjai, még külön nyomás alatt vannak, hogy ezzel valamit csináljanak. Idáig azzal úszták meg, hogy a reformot megcsinálják, hogy költségvetési deficitet hoztak létre, növekedett az eladósodás, túlköltekeztek, túl sok pénzt nyomtak, ez azonban nem követhető azok számára, akik az eurózónába be akarnak lépni. A dolog paradoxonja azonban az, hogy emiatt a nyomás miatt a volt szocialista országok inkább a neoliberalis amerikai modell felé látszanak elmozdulni, mintsem az európai modell felé. Az Európai Unió általában nagyon büszke arra, hogy létezik egy európai szociális modell, amelyik különbözik az amerikaitól, mert szociálisan érzékenyebb és igazságosabb. Ugyanakkor azok a reformok, amelyek éppen most vannak folyamatban az egész régióban, inkább az amerikai

modell felé közelítenek. Azt hiszem, az egészségügyben ez még világosabb, mint az oktatásügy esetében.

F.M.: Ez az ellentmondás a felsőoktatás munkaerő-piaci hatásait is érinti?

SZ. I.: Igen. Nem tudom, hogy az Európai Unió politikusai mennyire gondolták végig ezt a folyamatot. Tulajdonképpen majdhogynem kényszerítik az új tagállamokat, hogy egy amerikai szociális modell felé menjenek el, hiszen csak így tudják csökkenteni a költségvetési hiányait, lehúzni az inflációt és teljesíteni azokat a feltételeket, amivel beléphetnek az eurózónába. Így mintegy az Unión belül létrehoznak egy munkaerő-dömpinget, mert megteremtődik egy olyan belső munkaerőpiac, amelyikben olcsóbb munkaerő van, hiszen az előbb említett országokban nincsenek meg azok a szociális juttatások, amit az európai szociális modell Európában általában biztosít. Úgyhogy ezt én nagyon érdekes jelenségnek tartom, szerintem még komoly problémákat okozhat Európában a következő negyedévszázadban.

F.M.: Mi lehet annak az oka, hogy miközben az átvenni szándékozott rendszer legfőbb jellemzője a mobilitás, az adatok szerint az európai nemzetközi diákmobilitás éppen hogy csökkent a bolognai folyamat elindítása óta?

SZ. I.: Azt tartom a legvalószínűbbnek, hogy sok helyütt inkább a cégtáblák átfestése

az újítás, mintsem egy valószínű reform. Tulajdonképpen nem közelítenek annyira egymáshoz ezek a rendszerek, mint amennyire kéne.

A formális átszervezéstől a rendszer természetesen még nem lesz átjárható. Egy kicsit hasonló ez, mint az egyetemi integráció volt a kilencvenes években. Inkább csak formális intézményi összevonások történtek, a kapacitások, az együttműködés jellege nem változott.

F.M.: Ha pusztán felsőoktatás-szociológiailag tekintjük, akkor nem az történt, hogy zajlott egy nagy vita, feszültségek voltak akörül, hogy bevezessék a Bologna-rendszert vagy nem, ilyen gyorsan vagy sem – végül a központi akarat érvényesült és bevezette, de közben a felsőoktatás mint rendszer mindez a maga képére formálja, az alapvető tartalmi változásokat pedig képes késleltetni?

SZ. I.: Így van, én is így látom. Néhány hónappal ezelőtt olvastam az egyik főiskola korábbi rektora cikkét, amiben azt mondja, hogy próbálják ránk erőltetni ezeket az örült, kívülről jött reformokat, de hát szerencsére a magyar felsőoktatás azért képes ellenállni: úgy teszünk, mintha, formálisan elvégezzük ezeket a reformokat, de közben úgy csináljuk a dolgokat, ahogy már megszoktuk. Ezt pozitívan, mintegy büszkén mondta el.

F.M.: Tehát van egy erős rendszerünk, ami képes autonóm módon működni – immen nézve ez siker.

Kérdés, hogy a felsőoktatás egésze számára ez jó-e vagy sem.

SZ. I.: Azt hiszem, világos, hogy a dolog életképes. Óriási az ereje és az ellenálló képessége a változással szemben. A probléma abban van, hogy eredeti struktúrájában a hagyományos magyarországi egyetemi rendszer rosszul alkalmazkodik a munkaerő-piaci követelményekhez. Visszaülva az amerikai rendszerről elmondottakra: nálunk túl korán kívánják meg a diákoktól, hogy szakirányt válasszanak, nincs módjuk reagálni a várható elhelyezkedési esélyekre. Hogy a saját szakmámból induljak ki: óriási számban produkál a magyar egyetemi rendszer szociológia szakot végzett diákokat, akik gyakorlatilag semmi mást nem tanulnak öt éven keresztül, mint szociológiát. És a magyar munkaerőpiacon hány szociológusra lehet szükség ahhoz képest, hogy végeznek három vagy négyszázan évente?

F.M.: A magyar munkaerőpiac, a magyar foglalkoztatók értik azt, hogy BSc vagy hogy BA?

SZ. I.: Bizonyára még nem eléggé, de nagyobb gondot látok egy másik képzési szinttel: egyik nagy veszélye ugyanis ennek a folyamatnak a PhD inflálódása. Arra utaló jelet is látok, egész Közép-Európában, de Magyarországon különösen, hogy a PhD kezd az egyetemi diploma helyébe lépni. Ugye teljesen téves felfogás ez. A PhD egy kutatói fokozat, PhD-t lényegileg annak kell

szereznie, aki egyetemi-kutatói pályára akar lépni, aki erre alkalmas. De valahogy úgy látom, hogy a rendszer abba az irányba megy el, mintha a régi gimnáziumi érettségi helyébe lépne az egyetemi diploma, ennek helyébe pedig a PhD-fokozat. Tehát ahhoz, hogy valaki fehérgallérosként elhelyezkedhessen, ahhoz PhD-t kell szereznie. Ez nagy veszélyt jelent.

F.M.: Az amerikai rendszer kapcsán még nem említettük a felsőoktatási intézmények közötti verseny szerepét. A magyar felsőoktatásban, különösen a nagy egyetemek körében kialakult hallgatói bázisok, pozíciók vannak, a verseny impulzusa mintha nem lenne jelen.

SZ. I.: Az biztos, hogy az egyik legfontosabb mechanizmus annak érdekében, hogy az egyetemi rendszer hasznosan és a munkaerőpiac igényeihez is alkalmazkodva működjön, az a verseny. Ugye annak idején, a szocializmus alatt egy fontos, kapitalizmusellenes jelszó volt, hogy a kultúra nem áru. Én már régen azt gondoltam, hogy ez tévedés, mert semminek nem kell annyira érteni az árát, mint a kultúrának. Az nem baj, hogy piac van és verseny, az segít abban, hogy az ember jobb minőségű cipőt állítson elő, de még inkább segít abban, hogy a kultúrában igazán jó minőség jöjjön létre. Ehhez azonban igazi versenyfeltételeknek kell kialakulniuk. Úgyhogy én nagyon emellett, a versenyszellem mellett vagyok.

Sajnos ez a magyar felsőoktatási átalakulásokban nem érvényesült, ennek klasszikus esete az orvosi egyetem példája, amikor az orvostovábbképzőt összevonták a Semmelweis Egyetemmel. Volt egy időben legalább két orvosi egyetem Pesten, most már csak egy van. Ahelyett, hogy az egyiket karként akár a Műegyetemhez vagy az ELTE-hez kapcsolták volna, esetleg az Akadémiával létrehozhatott volna egy új egyetemet, aminek lett volna egy orvosi kara, klinikummal.

A verseny megkövetelné azt, hogy valós kutatóegyetemek legyenek. Tehát például ne specializálódjanak, legyen képzési kínálat. Hosszú időbe tellett, míg végre az ELTE-nek lett egy Közgazdasági Tanácsa – az ország leginkább egyetemhez hasonló intézményének nem volt egy ilyen profilú része... Akkor lesz igazi verseny, hogy ha a diákok valóban választhatnak a különböző egyetemek között.

F.M.: Vajon esélyes-e egy olyan típusú kezdeményezés, amiről az elmúlt 12 évben több szó esett, hogy versenyt támasztani a felsőoktatáson belül elitegyetemi szinten, például akadémiai bázison? Hogyan látja ennek az esélyét? Mit jelentene a magyar felsőoktatás számára, ha ezt meg lehetne csinálni, és mi kellene ahhoz, hogy ez létrejöhessen?

SZ. I.: Az, hogy az Akadémia is betöltsön egy oktatási funkciót, szerintem kívánatos, sőt, hosszabb távon elkerül-

hetetlennek tartom. Az MTA az egyetlen tudományos szervezet Magyarországon, mely minden tudományágat lefed, tehát valóságos „univerzitás”.

Nehezen tudom elképzelni, hogy fönnttartható lesz egy olyan intézményrendszer, ahol két és félezer ember lényegében egész életében semmi mást nem csinál, mint tudományos kutatást folytat. Ez a rendszer magyar sajátosság, de nem Széchenyiig, hanem 1949-ig megy vissza. Akkor teljesen elfogadható okok miatt kellett létrehozni ilyen intézményeket: azok, akiket nem engedtek valamilyen ideológiai ok miatt oktatni, legalább kutathattak.

A kutatás és az oktatás szembenállása nem ismeretlen Amerikában sem. Én itt is nagy ellenfele vagyok azoknak, akik ezt a két területet szembeállítják, mert szerintem a jó kutatónak hasznos és fontos az, hogy oktasson, és nem lehet valaki komoly egyetemi oktató úgy, hogy nincs komoly kutatási háttere. Tehát a két dolognak egyesülnie kell.

F.M.: Akkor az fontos pozitív elmozdulás, hogy ma a két és félezer akadémiai kutató közel fele folyamatosan részt vesz a felsőoktatásban?

SZ. I.: Igen, ez lényeges, de én továbbmegyek: ennek minden képzési szintre ki kéne terjednie. Az nem megy, amit néhányan gondolnak, hogy az akadémiai intézetek csak PhD-t oktassanak. Elfogadha-

tatlan volna, hogy ahol az ott dolgozó kutatók majd' felének nincsen PhD-je, ők csak PhD-t akarjanak oktatni. Amerikában is van, aki csak PhD-diákokat akar oktatni. Szerintem az a jó egyetem, ahol a Nobel-díjas is tanítja a Bevezetés a fizikába című elsőéves tárgyat. Ettől egyetem és ettől nem középiskola. Így működik ez a Yale-en, a Princetonon, Chicagóban és Stanfordban is. Szerintem hasznos dolog, hogy egy oktató tanít; és nemcsak kutatókat, hanem egyetemi hallgatókat tanít. Gazdagítja a kutatást is, hogy a kutatónak meg kell tanulnia a bonyolult kutatási eredményeket kommunikálni egy általános hallgatóság számára.

A bolognai rendszerre való áttérés különleges lehetőséget teremt arra, hogy egy létrejövő egyetem maradéktalanul megvalósítsa a bolognai reform szellemét. Természetesen ennek a kialakulása csak

egy hosszabb, akár 20-25 évet igénybe vevő folyamat. Hosszú távú terv és türelem kell, hogy felépüljön egy olyan fizetőképes hallgatókat kellő számban vonzani tudó egyetem, mely mondjuk kétezer kutatót/oktatót el tud tartani. Ezzel párhuzamosan fokozatosan függetlenítené magát az állami költségvetéstől, fenntartását tandíjából és az alapítványi jövedelméből tudná finanszírozni.

Tehát ilyen értelemben azt hiszem, hogy hosszabb távon fenntarthatatlan rendszer, hogy egy ilyen, pusztán kutatói hálózat létezzen. Igen, van Németországban és Franciaországban is hasonló, ott is problémát okoz és problémákkal küszködik. Németország gyakran példaként hozott hálózata, a Max Planck Intitút a rugalmasságával tűnik ki: nem örök időkre szóló intézményi szerveződésekben áll, hanem ha egy-egy vezető

kutató körül felállított kutatóegység elvégezte feladatát, vagy a kutató elmegy, akkor természetesen feloszlik az egység is.

Azért fontos valamilyen megoldást találni, mert a kormányzatok egyre inkább megnézik, hogy mire adják ki a pénzüket.

Én most is azt gondolom, hogy az Akadémiának meg kellene fontolnia, hogy előre meneküljön, mert előbb vagy utóbb szembesülnie kell azzal a problémával, hogy egy ilyen kis ország egy ilyen nagy apparátust a világpiacon versenyképes fizetésekkel egyszerűen nem tud fenntartani. Akkor menthető meg ez az egyébként értékes intézményi hálózat, hogyha intézményesen is vállal magára oktatási feladatot.

*Az interjút készítette:
Fabri György*

Keresztes-Nagy József fotója